

ובמאן [מי הוא הבורעל]?

אילימא בתלמיד חכם היודע שאם אמרה לו "נטמאתי" צריך לפרוש באבר מת, (11) תיקשי:

בשלמא אכניסה ליחייב חטאת, כי אף שהוא סמוך לוסתה אינו חשוב מזיד, משום דקסבר הבורעל "יכולני לבעול ולפרוש עד שלא תיטמא" —

אלא אפרישה אמאי ליחייב חטאת, והרי כיון שתלמיד חכם הוא ויודע איסור הפרישה, הרי מזיד הוא. (12)

ואי בעם הארץ אנו עוסקים, שהוא אינו יודע י-ח-א על איסור הפרישה משנטמאה, ומשום כך אינו מזיד על הפרישה אלא אומר מותר הוא, וחיוב הוא חטאת עליה; הרי תיקשי: כיון

איתמר: אביי אמר משמיה דרבי חייה בר רב: חיוב — הבורעל את האשה ואמרה לו "נטמאתי" עכשיו, ופירש ממנה — שתיים [שתי חטאות]; (9) ומפרש לה ואזיל.

וכן אמר רבא אמר רב שמואל בר שבא אמר רב הונא: חיוב שתיים.

ומפרשין לה: חדא חטאת מחייב הוא אכניסה, שהרי נידה היא והוא לא ידע, וחדא חטאת מחייב הוא אפרישה, כדמפרש ואזיל.

הוי בה רבא: במאי, באיזה אופן אנו עוסקים!?

אילימא שבא עליה סמוך לזמן ופתה (10) והיה לו להעלות בדעתו שמא תראה בשעת תשמיש, ולכך הוא מתחייב על הכניסה כי אינו אנוס —

10. בענין "סמוך לוסתה" הנזכר כאן, אם הכוונה היא לאותה עונה שבה אמור וסתה לבוא, וכאשר כן הוא הדין לענין פרישה סמוך לוסתה כמבואר לקמן יח ב, ראה ריטב"א; וראה עוד לשון הר"ח כאן המובא בהערות לקמן יח א הערה 1, ובמה שנתבאר בהערה שם.

11. לדעת אביי הסובר: פרישה באבר מת ביאה היא, הטעם שצריך לפרוש באבר מת, הוא משום שבאופן זה הנאתו מועטת מפרישה באבר חי, וצריך למעט הנאתו; ואילו לרבא הסובר: פרישה באבר מת אינה ביאה, צריך הוא לפרוש באבר מת כדי שלא יעבור איסור; כמבואר כל זה בסוגיית הגמרא לקמן.

12. א. ראה מה שביארו התוספות, למה לא ייפטר ממילא גם על הכניסה, מאחר שאינו "שב מידיעתו" שפורש ואינו חושש לאיסור נידה.

מה שכתב הגר"ח, דהנטמא בעזרה אינו חיוב אלא בנכנס כולו, אם כן נפקא מינה לענין מי שנכנס רובו, וכל זה צריך תלמוד.

9. ראה בסוגיית הגמרא לקמן יח ב, דמתחלה הוה סלקא דעתין דאביי בא לפרש את משנתנו; ושוב מכריחה הגמרא, שדברי אביי אינם עולים על משנתנו.

עוד מתבאר בסוגיא שם, דנחלקו אביי ורבא אם פרישה באבר מת, ביאה היא לחייב עליה; ולדעת אביי ביאה היא, ולדעת רבא אינה ביאה, ומבואר שם, דמה דאמר אביי חייב שתיים, היינו אפילו אם פרש באבר מת, כי אף שודאי אינו צריך להישאר כן לעולם מבלי לפרוש, מכל מקום כיון שהוא הכניס עצמו לאונס הזה שיהיה מוכרח לפרוש, הרי הוא חיוב חטאת עליה; כמבואר בריטב"א בסוגיית הגמרא לקמן.

שעם הארץ הוא, נמצא שאינו יודע גם מה שאמרו חכמים [לקמן יח ב] שחייב אדם לפרוש מאשתו באותה עונה [יום או לילה] שהיא אמורה לראות, ואם כן נמצא שאף כשנודע לו שנטמאת, סבור הוא שלא נתחייב חטאת על הכניסה, כי סבור הוא שהוא אנוס ולא היה לו להעלות על דעתו שתיטמא, ואם כן:

אידי ואידי [זה וזה, הכניסה והפרישה] כמי שאכל שני זיתי חלב בהעלב אחד הוא! כי כל שלא נודע לו שנתחייב על הראשונה⁽¹⁾ בין עבירה אחת לחברתה אין הוא מתחייב

בשתי חטאות. ואף זה, הרי לא נודע לו שנתחייב בכניסתו, כי עם הארץ סבור שאנוס הוא על הכניסה.

ואלא בכגון שבא עליה כשאין סמוך לוסתה

—

ובמאן? אילימא בתלמיד חכם, כך אי אפשר לומר, שהרי:

ולא חדא ולא מיחייב, הרי אפילו על אחת מהן אינו חייב, כי:

שלא חטא בכניסה", ומשמע הטעם משום דכשהוא אנוס אין זה חטא, ואין כאן ידיעת חטא; וגם תחילת לשון רש"י הוא "אף זה לא נודע לו בין כניסה לפרישה שחטא"; [ואפשר, שיסוד מחלוקתם הוא, אם אנוס חשוב כמי שלא חטא, או שפטור הוא מחיוב חטאת בלבד, אבל חטא מיהא עבר].

ב. הנה מדלא מקשה הגמרא בפשיטות "אי עם הארץ הוא, אנוס הוא", מבואר, דגם מי שאינו יודע דין זה אין לדונו כאנוס, וכן כתב רש"י בהדיא "ואי בעם הארץ, שהוא שוגג על שתיהן"; ומכל מקום מקשה הגמרא שאם עם הארץ הוא, כיון שאינו יודע דין זה אם כן חשוב הוא שהוא אנוס, והדברים צריכים ביאור.

וראה לשון הר"ח לעיל אמאי דאמרין "אי בסמוך לוסתה, ובתלמיד חכם", שכתב: חדא הוא דמחייב [על הכניסה], דהוה ליה למפרש עונה סמוך לוסתה כדאמור רבנן, ומלשון זה משמע דכל חיובו על הכניסה הוא משום דין הפרישה שאמרו חכמים, ואם אינו יודע דין זה הרי הוא באמת אנוס, וכל זה צריך תלמוד.

ג. הנה לפי המבואר כאן, דלא משכחת לה שתי חטאות אלא בתלמיד חכם שהוא יודע בין

ב. כבר נזכר בהערה לעיל, דאביי מחייבו על הפרישה אפילו פרש באבר מת, ואילו לרבא הכוונה אם פרש באבר חי; והנה על הפרישה באבר חי באמת קשה "מזיד הוא" ולא שוגג להתחייב חטאת, ואף לאביי תיקשי קושיא זו, כיון שמחייבו חטאת גם אם פרש באבר חי; אבל על מה שמחייבו אביי חטאת כשפרש באבר מת, לא קשיא "מזיד הוא", שהרי מוכרח הוא לפרוש הימנה, וכיון שבשוגג הכניס עצמו לאנוס הזה, הרי הוא חייב חטאת בלבד; ורבא דהקשה בסתם "מזיד הוא" היינו משום שלשיטתו החיוב על הפרישה היינו באבר חי.

1. א. נתבאר על פי לשון רש"י שכתב "שכשאמרה לו נטמאתי, אינו יודע שנתחייב על הכניסה", ומשמע כוונתו, ידיעה לחלק אינה ידיעה אלא אם ידע בינתיים שנתחייב חטאת; וכן מפורש בלשון התוספות "משמע הכא, דאף על פי שנודע לו בינתיים שבא על הנדה, כיון שלא נודע לו שנתחייב חטאת שסבור להיות אנוס, חשבינן ליה כהעלם אחד, וכן פירש בקונטרס"; אך לשון הריטב"א בשם רש"י הוא: "אין לו ידיעת חטא לשעבר, כי עדיין הוא סבור

אכניסה אינו חייב משום **דאנוס** הוא, כי לא ידע ולא היה צריך להעלות בדעתו שתראה —

ואף **אפרישה** אינו חייב משום **דמזיד** הוא שהרי תלמיד חכם הוא, ויודע שאסור לפרוש באבר חי.

אי בעם הארץ שאינו יודע על האיסור לפרוש באבר חי, אף כך אי אפשר לומר, כי:

מכל מקום **הדא** בלבד הוא **דמחייב** והיינו **אפרישה**, אבל על הכניסה אינו חייב שהרי אנוס הוא; ואם כן באיזה אופן אמרו שהוא חייב שתיים?!

הדר אמר רבא: לעולם, בכגון שבא עליה סמוך לוסתה, ובתלמיד חכם שיוודע הוא מה שאמרו חכמים דחייב אדם לפרוש מאשתו סמוך לוסתה, ויודע הוא משנטמאת שהוא חייב חטאת, ואינו אנוס, ויש לו ידיעה בין עבירה לחברתה; ודקשיא לך: אם כן אפרישה לא ליחייב שהרי יודע הוא את

האיסור לפרוש באבר חי, ומזיד הוא —

לא תיקשי: **ובתלמיד חכם לזו, לחיוב פרישה סמוך לוסתה, ואין תלמיד חכם לזו, לאיסור פרישה באבר חי.** (2)

אמר רבא: ותרוייהו — שני חיובי חטאת אלו — **תנינהו** [כבר שנאום חכמים]: **כניסה תנינא, ופרישה נמי תנינא.**

פרישה תנינא: דקתני במשנתנו: **היה משמש עם הטהורה ואמרה לו "נטמאתי", ופירש מיד, חייב חטאת כיון שלא ידע איסור הפרישה באבר מת.** (3)

כניסה תנינא במשנה במסכת נדה [יד א]: דתנן, דרך בנות ישראל משמשות בשני עדים [עדי בדיקה], אחד לו ואחד לה [לקנח בהם אחר תשמיש] —

נמצא דם על עד שלו שקינח בו את האבר, **טמאין** — היא משום נדה, והוא משום בועל נדה — **וחייבין בקרבן.**

דלא מיירי לענין חיוב חטאת אלא לענין חיוב כרת ומלקות, ואם כן לא תנינא חיוב חטאת על פרישה; צריך לומר דמשמע לגמרא דבכלל דברי המשנה חיוב חטאת.

ב. אף דלעיל מפרשינן דחייב הוא על הפרישה כשבא עליה סמוך לוסתה, מכל מקום אין כוונת הגמרא לומר דמשנתנו עוסקת בסמוך לוסתה, כי זו מנין לנו; אלא דלענין חיוב על הפרישה באבר חי, אין חילוק בין בא עליה סמוך לוסתה לשאינו סמוך לוסתה.

ג. [יש לעיין: מה הוא החידוש בחיוב על הפרישה לבד, עד שהוצרכנו להביא "פרישה תנינא"; דאילו בהא דלעיל יש חידוש שחייב הוא שתיים ואינו חשוב העלם אחד, אבל חטאת

זו לזו, אם כן לכאורה היה לו לרש"י להזכיר לעיל גבי "אילימא בתלמיד חכם", שתלמיד חכם הוא לענין שני דברים, הן לענין איסור פרישה והן לענין חיוב פרישה, ורש"י לא הזכיר אלא את איסור הפרישה בלבד.

2. כתב רש"י: ואם תאמר: [כיון שתלמיד חכם הוא ויודע חיוב הפרישה סמוך לוסתה] מזיד הוא בבעילת סמוך לוסתה?!

אין זו קשיא, שאין כרת וחיוב חטאת על סמוך לוסתה עד שתטמא, ובבעילת הטמאה שוגג הוא, כסבור "יכולני לבעול".

3. אף דלכאורה היה אפשר לפרש את משנתנו

בקרבן —

נמצא [דם] על שלה לאחר זמן [שלא בדקה מיד], הרי הם **טמאים בספק**, כי לא נודע אם בועל נדה הוא, כי שמא אחר תשמיש ראתה, ופטורין מן הקרבן.

ואידי דבעי מיתנא [אגב ששנה התנא] **"נמצא על שלה"**, ולחלק בין אותיום לאחר זמן, תנא נמי **"נמצא על שלו"**, ואף שכבר למדנו דין זה ממשנתנו.

אמר תמה ליה רבינא לרב אדא בר מתנה: מו מצית לאוקמה להחיא דמסכת נדה, בשלא סמוך לוסתה, וחיוב הקרבן הוא אפרישה, כי אמרה לו **"נטמאתי"** קודם שפרש?!

והא **"נמצא על שלו טמאין וחייבין בקרבן"** קתני התם, ו**"נמצא"**, לבתר הכי [לאחר תשמיש] משמע, (6) שקינח לאחר תשמיש ועליו נמצא הדם, ומזה יודעים אנו שנטמאת —

ואי אפרישה הוא דמחייב ומשום שאמרה לו

הרי מבואר שחייב בקרבן אם נטמאת בשעת תשמיש. מאי לאו, בכגון שבא עליה סמוך לוסתה, שאינו אנוס, ואכניסה הוא שמתחייבים קרבן. הרי תנינא לכניסה.

אמר ליה רב אדא בר מתנה לרבא: לעולם אימא לך שהמשנה בנדה מיירי אפילו (4) בכגון שבא עליה שלא סמוך לוסתה. ולא אכניסה הוא מתחייב, כי אנוס הוא, אלא אפרישה הוא מתחייב, לפי שפרש באבר חי, וכגון שאמרה לו **"נטמאתי"**, ובעם הארץ שאינו יודע איסור הפרישה. (5) ועדיין כניסה בסמוך לוסתה לא תנינא.

וכי תימא: אם על פרישה מחייבתו המשנה, פרישה למה לי לרבי, מסדר המשניות, ללמדנו שהוא חייב קרבן? הא כבר תנא ליה לפרישה במשנתנו שהוא חייב.

יש לומר, הא — את הסיפא של אותה משנה, איצטריך לאשמועינן, ששנינו שם:

נמצא [דם] על [עד] שלה **"אותיום"** [שבדקה מיד לאחר בעילה], טמאין שניהם, [היא משום נדה, והוא משום בועל נדה], וחייבין

אחת למה לא יתחייב כיון שלא ידע איסור זה].

4. כן נראה כוונת הגמרא.

5. בהמשך מקשה על זה הגמרא, דאין משמעות המשנה שאמרה לו **"נטמאתי"** אלא שנמצא על ידי העד שהיא טמאה; ולא היתה הגמרא יכולה להקשות כאן, דילמא בכגון שבא עליה סמוך לוסתה ואפרישה הוא דמחייב, ולא תיקשי קושיית הגמרא דלקמן, כי זו אינה קושיא, כי אם חייב הוא על הפרישה ובהכרח משום שהוא סמוך לוסתה, אם כן אף על הכניסה יתחייב,

ותנינא לכניסה, כן נראה לכאורה.

6. א. לשון הגמרא משמע שהדיוק הוא מלשון **"נמצא"**, [אלא שלכאורה אין צריך לזה, כי ודאי משמעות המשנה היא שעל ידי העד שקינח בו לאחר תשמיש נודע לו נדותה, ולא מיירי כשאמרה **"נטמאתי"**].

ב. הקשו התוספות: עדיפא מיניה הוה מצי למיפרך, מהא דקתני סיפא נמצא על שלה טמאים מספק ופטורים מן הקרבן, ואמאי פטור, כיון דאמרה **"נטמאתי"**; וראה מה שכתב רבי עקיבא איגר בזה.

"נטמאתי", הרי מעיקרא כי פריש ליה [בתחילה כשפירשה לו "נטמאתי"],⁽⁷⁾ מעיקרא, הויא ליה ידיעה; ואילו מן המשנה הרי משמע שלא נודע לו נדוטה אלא לאחר תשמיש?!

אמר ליה רבא לרב אדא בר מתנה: ציית מאי דקאמר רבך [הסכת ושמע לדברי רבינא רבך שתמה על דבריך]!

אמר ליה⁽⁸⁾ רב אדא בר מתנא לרבא:

היכי מצית⁽⁹⁾ לפרשה אכניסה ודוקא כשבא עליה סמוך לוסתה, דהא תניא עלה דההיא משנה בנדה: זו היא מצות עשה שבנדה שחייבין בית דין⁽¹⁰⁾ עליה —

ואם איתא דכוונת המשנה היא לחייבו על הכניסה, הרי מצות לא תעשה היא שלא לבוא על הנדה, ואין בה עשה;⁽¹¹⁾ ובהכרח דעל הפרישה באה המשנה לחייבו, שהיא מצות עשה, וכמו ששינו במשנתנו?!

אמר תירץ ליה רבא לרב אדא בר מתנה: אי תנית [אם שונה אתה ברייתא כפי שהבאת] חסר אותה ותני הכי [כשאר "חסורי מחסרא והכי קתני"]:

זו — הנשנית במשנתנו שהוא חייב כשנמצא על שלו — היא מצות לא תעשה

שבנדה שחייבין בית דין עליה.

ואם היה משמש עם הטהורה ואמרה לו "נטמאתי", ופירש מיד, זו היא מצות עשה שבנדה שחייבין בית דין עליה.⁽¹²⁾

אמר מר במשנתנו: היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי, ופירש מיד, חייב:

שואלת הגמרא היכי עביד [כיצד צריך הוא לעשות]?

אמר רב הונא משמיה דרבא: נועץ עשר צפרניו בקרקע, כלומר: יעמיד עצמו בלא דישה של האבר עד שימות — וטוביה [ואשריו] אם יעשה כן.

אמר רבא: משנתנו ששינו: "פירש מיד, חייב", דמשמע: הפורש באבר מת פטור — זאת אומרת כי המשמש באבר מת בעריות הרי הוא פטור —

דאי סלקא דעתך דלעולם המשמש באבר מת נמי חייב ואף כשממתיך עד שימות האבר עובר הוא איסור, אם כן בהכרח דהכא כשפורש באבר מת מאי טעמא הוא פטור מחטאת — משום דמיירי כשאינו סמוך לוסתה דאנוס הוא כי לא היה לו לעלות בדעתו שתיטמא —⁽¹³⁾

7. ריטב"א; וראה עוד שם.

8. כן גרס רש"י.

9. כן היא גירסת רש"י שלפנינו; ועל הגליון הובאה גירסא "היכי אצית" [האיך אשמע לדברי רבי]; והריטב"א כתב "גירסת רש"י ז"ל מאי אצית...".

10. כן נראה לפרש, וקאי על המשנה בהוריות, וכעין משנתנו.

11. כן פירש הריטב"א לפי שיטת רש"י.

12. הראשונים תמהו על רש"י בפירושו בסוגיא, ופירשו באופן אחר, ראה רמב"ן וריטב"א.

13. בהמשך הסוגיא מבואר, דכוונת הגמרא

אם כן – כדברך, שאף פרישה באבר מת ביאה היא, ובהכרח צריך הוא לעבור איסור, אלא שצריך הוא לפרוש באבר מת משום שהיא הנאה מועטת ואיסורה קל, ולא לפרוש באבר חי משום שהיא הנאה מרובה ואיסורה חמור – הרי **מצינו** חילוק בין “דרך ארוכה לדרך קצרה” **בנדה** כשם שמצינו במי שנטמא בעזרה –

ואילו **אנו**, **במקדש** הוא דתנן “ארוכה יח-ב וקצרה”, ולא גבי נדה?!

כלומר, כיון שבין בזה ובין בזה עובר הוא, ומה שחייב הוא לפרוש באבר מת ולא באבר חי, הוא משום שאיסור זה חמור יותר; אם כן הרי זה דומה לטמא בעזרה, שצריך הוא לבחור ולעבור בדרך קצרה שהיא קלה יותר, מלצאת בדרך ארוכה שהיא חמורה יותר. ואם כן, היה לו לתנא לשנות לשון זהה בשניהם, ולומר “פירש בדרך ארוכה” דהיינו שהמתין עד שימות האבר, הרי זה פטור. “פירש בדרך קצרה”, והיינו שפירש מיד, חייב?!

ובהכרח, שאם ממתין עד שימות האבר אינו עובר כלל, ושוב לא שייך לשנות בזה לשון “דרך ארוכה” ו“דרך קצרה” כמו בעזרה, כי בעזרה, שני הדרכים איסור הם, ובחור באחד מהם כיון שהיא קלה. אבל כאן אנו מחייבים

והרי **אי אנוס הוא**, שבא עליה שלא בסמוך לוסתה, וזה הוא טעם פטורו כשפירש באבר מת ואף שאיסור הוא, **כי פירש באבר חי**, **נמי ניפטור** מחטאת, מאותו טעם עצמו, שהרי **אנוס הוא**, ומה לי עשה באנוס איסור זה מעשה באנוס איסור אחר?!

אלא ודאי מוכרח, שאינו אנוס, כי בא עליה סמוך לוסתה. וטעם פטורו באבר מת הוא משום שאינה ביאה כלל, ולכן כשפירש באבר חי הוא חייב; ומכאן, שכל המשמש באבר מת אינו חייב. (14)

אמר ליה אביי לרבא לדחות את ראייתו מן המשנה שהמשמש מת בעריות, פטור:

לעולם אימא לך: המשמש מת בעריות חייב, והכא – כשפרש באבר מת – **מאי טעמא פטור** הוא מחטאת **משום דאנוס הוא**; **והא דאמרת** להוכיח לא כן, ומשום דתיקשי: **כי פירש מיד אמאי חייב**, והרי אנוס הוא, אימא לך:

לכך הוא חייב, כי היה לו לפרוש בהנאה מועטת באבר מת, **ופירש בהנאה מרובה** באבר חי.

אמר ליה רבה בר חנן לאביי:

עליו הריטב“א: “ומיהו לקמן בסמוך אמרין דלא חשיב הא אנוס, אלא כשהוא שלא סמוך לוסתה, דאילו סמוך לוסתה לא חשיבא אנוס, כי הוא הביא האנוס על עצמו, וכדאמרין בסמוך”.

14. לכאורה יכולה היתה הגמרא להקשות בקיצור לשון “אי סלקא דעתך משמש מת

“אנוס הוא”, הוא משום שלא היה לו לעלות בדעתו שתיטמא, ומטעם זה מקשה הגמרא לקמן: הרי אם בא עליה סמוך לוסתה אינו אנוס, ומפרשת הגמרא, באמת משנתנו עוסקת כשאינו סמוך לוסתה; ורש“י כתב: “אנוס הוא, דאין לו עוד מה לעשות” [פירושו: מוכרח הוא לפרוש ממנה, כי לא נחייבנו להשאר כן לעולם]; וכתב